

## ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ЯК ІНСТИТУТУ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

Гоштинар С. Л.

У статті досліджено особливості становлення й розвитку екологічної оцінки впливу на довкілля як інституту управління природокористуванням в Україні. Охарактеризовано міжнародні процеси, що відбуваються в цій сфері. Особливу увагу приділено європейській моделі інституту екологічної оцінки впливу на довкілля. Обґрунтовано доцільність запровадження нових підходів екологічної оцінки впливу на довкілля в контексті гармонізації екологічного законодавства України з екологічним законодавством ЄС. Виокремлено та охарактеризовано етапи становлення й розвитку інституту екологічної експертизи в Україні. Найбільшу увагу приділено його модернізації відповідно до європейських стандартів, а саме: Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» 2017 р., який устанавлює правові та організаційні засади проведення оцінки впливу на довкілля й забезпечує виконання Україною міжнародних зобов'язань.

Здійснено порівняльно-правовий аналіз норм, що регулювали процес проведення екологічної експертизи до прийняття у 2017 р. Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» та після (його трансформації в інститут оцінювання впливу на довкілля). Обґрунтовано висновок, що законодавство України з оцінювання впливу на довкілля ще перебуває на стадії становлення та узгодження. Тому найближча перспектива – це розроблення та узгодження підзаконних нормативно-правових актів, розширення кількості фахівців-експертів у цій сфері.

**Ключові слова:** екологічне право, екологічна експертиза, оцінювання впливу на довкілля, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля».

В статье исследованы особенности становления и развития экологической оценки воздействия на окружающую среду как института управления природопользованием в Украине. Охарактеризованы международные процессы, происходящие в этой сфере. Особое внимание уделено европейской модели института экологической оценки воздействия на окружающую среду. Обоснована целесообразность внедрения новых подходов экологической оценки воздействия на окружающую среду в контексте гармонизации экологического законодательства Украины с экологическим законодательством ЕС. Выделены и охарактеризованы этапы становления и развития института экологической экспертизы в Украине. Наибольшее внимание уделено его модернизации в соответствии с европейскими стандартами, а именно Закону Украины «Об оценке воздействия на окружающую среду» 2017 г., который устанавливает правовые и организационные основы проведения оценки воздействия на окружающую среду и обеспечивает выполнение Украиной международных обязательств.

Осуществлен сравнительно-правовой анализ норм, регулирующих процесс проведения экологической экспертизы до принятия в 2017 г. Закона Украины «Об оценке воздействия на окружающую среду» и после (его трансформации в институт оценки воздействия на окружающую среду). Обоснован вывод, что законодательство Украины по оценке воздействия на окружающую среду еще находится в стадии становления и согласования. Ближайшая его перспектива – это разработка и согласование подзакон-

ных нормативно-правовых актов, увеличение численности специалистов-экспертов в этой сфере.

**Ключевые слова:** экологическое право, экологическая экспертиза, оценка воздействия на окружающую среду, Закон Украины «Об оценке воздействия на окружающую среду».

The peculiarities of formation and development of environmental impact assessment as an institute of environmental management in Ukraine are reviewed. International processes taking place in this area are characterized. Particular attention is paid to the European model of the institute for environmental impact assessment. The expediency of introducing new approaches to the environmental impact assessment in the context of harmonization of Ukrainian environmental legislation with EU environmental law is substantiated. The stages of formation and development of the institute of environmental expertise in Ukraine are described and characterized. Most attention is paid to modernization in line with European standards, namely the Law of Ukraine “On Environmental Impact Assessment” in 2017, which establishes legal and organizational basis of environmental impact assessment and ensures compliance with a number of Ukraine’s international obligations.

The comparative legal analysis of the norms regulating the process of conducting environmental expertise before the adoption in 2017 of the Law of Ukraine “On Environmental Impact Assessment” was made and after its entry into force (environmental impact assessment), according to the following criteria: scope of the law; objects of environmental impact assessment; subjects of environmental impact assessment; stages of environmental impact assessment. According to the law, enterprises will have to obtain an opinion on the environmental impact assessment instead of the conclusion of the state environmental expertise. Unlike the Law “On Environmental Expertise”, the Law “On Environmental Impact Assessment” specifies a list of objects and activities that may have a significant impact on the environment and for which an environmental impact assessment procedure is required; it is prohibited to start the activity which is subject to the procedure of environmental impact assessment without the procedure of environmental impact assessment; provides for the responsibility of business entities for violating them legislation on the environmental impact assessment.

It is grounded that the legislation of Ukraine on environmental impact assessment, despite the adoption of the Law “On Environmental Impact Assessment”, is still at the stage of its formation and coordination. Therefore, the near future is the development and harmonization of sub-legal acts, the expansion of the number of experts in this area.

**Key words:** environmental law, ecological expertise, environmental impact assessment, Law of Ukraine “On Environmental Impact Assessment”.

Сьогодні вкрай загострилися проблеми захисту навколишнього середовища. Не є винятком й Україна. З метою виявлення характеру і ступеня небезпеки

впливу господарської діяльності на довкілля і здоров'я населення як на світовому, так і на національному рівнях приймаються рішення в цій сфері переважно на основі проведення екологічної експертизи та оцінювання впливу на довкілля. Після підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом наша держава взяла на себе зобов'язання гармонізувати екологічне законодавство з європейським. Зроблено значний крок у цьому напрямі: у травні 2017 р. прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який докорінно реформував інститут екологічної експертизи. У цьому контексті постає проблема комплексного дослідження такого оновленого, модернізованого інституту в системі екологічного права – інституту оцінювання впливу на довкілля.

Проблематика екологічної експертології висвітлена досить повно як складник екологічного аудиту чи в контексті державного управління природокористуванням у працях О. Багдея, Л. Костюк, О. Лазора, Ю. Скиби, В. Сминові та ін. Правові питання екологічної експертології досліджували В. Андрейцев, А. Гетьман, І. Каракаш, Е. Позняк, О. Ринкова, Т. Третяк, Ю. Шемшученко, О. Шомпол та ін.

**Метою статті** є дослідження особливості становлення й розвитку важливого складника державної екологічної політики – інституту екологічної оцінки впливу на довкілля в системі управління природокористуванням в Україні.

За роки незалежності в Україні виокремилася галузь знань – екологічна експертологія, мета якої – дослідження та розроблення теоретичних засад формування й функціонування екологічної експертизи; обґрунтування методології здійснення екологічної експертизи; визначення наукових засад соціально-правового механізму забезпечення ефективності екологічної експертизи у вирішенні екологічних проблем [1, с. 101].

Традиційно у підручниках з екологічного права, екологічного менеджменту й аудиту нормативно-правове регулювання в галузі екологічної експертизи в системі екологічного права розглядається як цілісний комплекс еколого-правових норм, які визначають цілі, завдання, призначення, об'єктний склад, предмет і зміст екологічної експертизи, порядок її здійснення, завдяки якому реалізується еколого-експертна діяльність і досягається мета екологічного права [2, с. 121-122].

Становлення й розвиток нормативно-правового забезпечення екологічної оцінки впливу на довкілля (екологічної експертизи, як це традиційно іменувалося вітчизняною доктриною екологічного права) варто розглядати в більш масштабному контексті – у контексті правового забезпечення державної екологічної політики. Розуміння змісту нормативно-правового забезпечення державної екологічної політики як інструмента організації, регулювання, узгодження та збалансування екологічних і соціально-економічних інтересів суспільства дає можливість спрямувати й ефективно регулювати правовими засобами державну екологічну діяльність, сприяє вирішенню наявних практичних проблем і протиріч у цій сфері державного управління [3, с. 158-159].

Міжнародні (європейські) стандарти та зарубіжний досвід. Інститут екологічної оцінки впливу на довкілля як складник управління природокористуванням з'явився в другій половині ХХ ст., про що свідчать не тільки

нормативно-правові приписи національного характеру, а й активне розроблення та реалізація відповідних стандартів у цій сфері на загальноміжнародному та міжнародно-регіональному рівнях. До системоутворювальних актів у цій сфері варто зарахувати такі:

– Конвенцію ООН щодо зміни клімату і біологічного різноманіття (1992 р.), яка запровадила додаткові вимоги до екологічної оцінки довкілля;

– Конвенцію Економічної комісії ООН для Європи з оцінки дії (впливу) на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) (1991 р.), ратифіковану Україною в 1999 р.;

– прийняття політики і процедури екологічної оцінки Світовим банком та іншими міжнародними організаціями, що сприяє впровадженню цього процесу оцінювання в багатьох країнах з метою забезпечення інвестиційної привабливості;

– директиву ЄС «Про оцінку впливу деяких державних та приватних секторів на навколишнє середовище» (1985 р.);

– Конвенцію Європейської економічної комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998 р.), ратифіковану Україною у 1999 р.

Екологічна оцінка впливу на довкілля як інститут управління природокористуванням з'явився спочатку в США, де з метою координації діяльності федеральних відомств було прийнято закон «Про національну політику у сфері навколишнього середовища» (1969 р.).

Європейська модель інституту екологічної оцінки з'явилася в той самий період, але спочатку в статусі національної. Так, правові акти, спрямовані на унормування оцінювання впливу на навколишнє середовище, були прийняті у Франції (1976 р.), Новому Південному Уельсі (1979 р.). Загальноєвропейського рівня цей інститут набув після прийняття рамочної Директиви «Про оцінку впливу деяких державних та приватних секторів на навколишнє середовище» 85/337/ЄЕС 1985 р., яка стала основою прийняття окремих законів, законодавчих і/або адміністративних актів про застосування процедур оцінювання впливу на навколишнє середовище в системі прийняття господарських та інших рішень у ФРН (1990 р.), Греції (1986 р.), Ірландії (1989 р.), Данії (1989 р.), Італії (1988 р.), Нідерландах (1987 р.), Іспанії (1987 р.), Португалії (1990 р.) і багатьох країнах не тільки європейського континенту, а й світу загалом. Протягом двадцяти років до Директиви 85/337/ЄЕС уносилися поправки (1997, 2003, 2009 рр.), які, зрештою, спричинили прийняття Директиви 2011/92/ЄС.

Вищезгадані нормативно-правові акти заклали основу процесу гармонізації національних процедур оцінювання впливу на довкілля й запровадили модель сучасного закону про оцінювання впливу на довкілля, що є ефективною й такою, що підходить сучасній європейській країні, яка живе за принципами ринкової економіки та верховенства права. Ця модель постійно вдосконалюється. Вона (модель) базується на певних вимогах (перелік мінімальних обов'язкових вимог, яким має відповідати національне законодавство). Ці вимоги створюють базу, яка, з одного боку, забезпечує існування сучасної, справедливої та ефективною системи екологічно безпечного контролю за здійсненням діяльності, а з іншого – допускає певну гнучкість у створенні

національної бази, яка б підходила до конкретних умов кожної країни [4, с. 9]. До цієї моделі оцінювання впливу на довкілля поступово наближається й Україна.

На підставі аналізу екологічного законодавства можна виокремити наступні етапи складного й суперечливого процесу розвитку і становлення екологічної оцінки впливу на довкілля, критеріями виокремлення яких є розроблення і прийняття основних нормативно-правових актів, що регулюють цю сферу.

Перший етап пов'язаний із закладенням основних засад у сфері екологічної експертизи. Визначальним документом, що є точкою відліку, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.). Він є рамковим за своєю значущістю, на його основі почалося розроблення екологічного законодавства нашої держави, структура якого включає загальні положення і принципи про екологічну безпеку [5, с. 45]. У ньому виокремлено розділ VI «Екологічна експертиза» (ст. ст. 26-30), де вперше закріплено положення про обов'язковість екологічної експертизи, визначено її об'єкти, виокремлено її види – державну та екологічну.

Наступний етап становлення законодавчого забезпечення екологічної оцінки впливу на довкілля є розроблення і прийняття спеціального законодавства, а саме Закону України «Про екологічну експертизу» (1995 р.), який започаткував юридичне оформлення інституту екологічної експертизи. Стаття 1 цього Закону містить таке законодавче визначення екологічної експертизи: «... це вид науково-практичної діяльності уповноважених державних органів, еколога-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки» [6].

Закон України «Про екологічну експертизу» визначає її мету, принципи, вимоги щодо проведення, суб'єктивний та об'єктивний склад, форми проведення, порядок її фінансування, процесуальні гарантії здійснення, компетенцію органів влади в галузі екологічної експертизи, встановлює обов'язковість статусу висновку державної екологічної експертизи, порядок оскарження державної та громадської експертизи тощо.

До основних недоліків вищезазваного Закону варто зарахувати такі: відсутність конкретики й деталізації механізму здійснення екологічної експертизи; не визначено сферу громадської екологічної експертизи, процедуру її проведення; не визначено порядок участі громадськості в процесі прийняття рішень щодо захисту довкілля, а також у законотворчому процесі [7, с. 340].

Знаковою подією було приєднання України в 1999 р. до Орхуської конвенції, яка гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень зазначеної Конвенції.

У зазначений період прийнято багато підзаконних нормативно-правових актів, що врегульовували зазначену сферу відносин. Наприклад, Постанову Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 554, який затвердив Перелік видів діяльності й об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, для яких проведення державної екологічної експертизи є обов'язковим. Цей перелік здебільшого корелюється з переліком об'єктів, щодо яких проводиться оцінювання впливу в Європі. Також розроблено Державні будівельні норми: спочатку ДБН А.2.2-1-95, а пізніше – ДБН А.2.2-1-2003 «Проектування. Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд». Ці будівельні норми встановлюють порядок розроблення матеріалів оцінювання впливів на навколишнє середовище (ОВНС) у складі проектної документації на нове будівництво, розширення, реконструкцію й технічне переоснащення об'єктів промислового та цивільного призначення (далі – планована діяльність), основні вимоги до складу й змісту цих матеріалів.

Прийняття у 2011 р. Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [8] є критерієм виокремлення наступної стадії в процесі становлення законодавчого забезпечення екологічної оцінки впливу на довкілля, оскільки було докорінно змінено (спрощено) порядок отримання дозволів на будівництво й виключено проекти будівництва щодо об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, з переліку об'єктів державної екологічної експертизи, в системі оцінювання впливу проектів на навколишнє середовище відбулись суттєві зміни. Також цей Закон своїми перехідними положеннями вніс зміни в цілу низку законодавства, а саме в Закони України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про пожежну безпеку» – та виключив із цих законів положення, що передбачали, відповідно, екологічну, санітарно-гігієнічну й пожежну експертизи проектів будівництва. Скасовуючи такі експертизи для проектів будівництва, в ці закони ввели нові положення, які встановили, що єдина експертиза проектів будівництва проводиться відповідно до ст. 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [4, с. 16-17].

Як зазначають аналітики з питань екологічної безпеки, у 2011 р., внаслідок інвестиційної політики в Україні, відбулося фактичне скасування інституту оцінювання впливу на довкілля (або державної екологічної експертизи). Упровадження дозвільної системи саме по собі є позитивним кроком, що сприяє посиленню протидії корупції. Але загалом це не сприяло розвитку цього інституту в Україні, оскільки дозвільний характер екологічної експертизи відображав радянську модель проведення екологічної експертизи, коли вона застосовувалася до вже майже завершених об'єктів чи проектів. Наслідком негативного висновку екологічної експертизи є автоматична заборона реалізації проекту, що призводить до несумісності економічного зростання з охороною навколишнього природного середовища. Відправлення ж проекту на доопрацювання також не є ефективним рішенням, оскільки збільшує витрати проекту [9, с. 7].

У зазначений період Україна продовжувала активно залучатися до міжнародного досвіду екологічного

оцінювання впливу на довкілля (наприклад, наприкінці 2011 р. ратифіковано Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства).

Але, незважаючи на значні зміни в інституті екологічної експертизи, проблеми, притаманні попередньому періоду, вирішено не було. Так, існувало й залишилося багато проблем практичного характеру щодо реалізації прав громадян на участь у прийнятті рішень, що мають значення для екологічної безпеки, хоча за формальною ознакою законодавство України забезпечує участь громадськості в процедурі екологічної експертизи. (наприклад, будівельні норми ДНД А.2.2.1-2003, Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, що можуть впливати на стан довкілля, прийнятий Кабінетом Міністрів України 29.06.2011).

Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС є точкою відліку нового етапу в модернізації інституту екологічної експертизи та його трансформації в інститут екологічної оцінки впливу на довкілля. Наслідком набуття чинності цього доленосного для України документа є необхідність імплементації більше ніж 150 директив, які гармонізують національний і європейський правовий простір. Серед 23 директив наразі імplementовано лише 23, серед них і Директиву 2011/92/ЄС (хоча неповною мірою, оскільки прийнято лише один із законів, які розроблено для цього).

У червні 2017 р. після тривалої узгоджувальної роботи прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який набув чинності 18 грудня 2017 р. Цей Закон установлює правові та організаційні засади оцінювання впливу на довкілля, спрямованого на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання й відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських і приватних інтересів [10]. Він спрямований на приведення законодавства України у відповідність до європейських стандартів, зокрема належну імплементацію в Україні Організації Конвенції та Конвенції Еспо, а також Директиви 2011/92/ЄС Європейського Парламенту й Ради про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище.

Відповідно до Закону, вплив на довкілля тлумачиться як будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей і їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів (ст. 1).

Оцінювання впливу на довкілля розглядається як процедура, що передбачає:

- підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінювання впливу на довкілля;
- проведення громадського обговорення;
- аналіз уповноваженим органом відповідно до цього Закону інформації, наданої у звіті з оцінювання впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації,

яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінювання транскордонного впливу, іншої інформації;

– надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінювання впливу на довкілля, що враховує результати аналізу, передбаченого п. 3 цієї частини;

– урахування висновку з оцінювання впливу на довкілля в рішенні про провадження планованої діяльності (ст. 2).

Суб'єктами оцінювання впливу на довкілля є суб'єкти господарювання, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які є замовниками планованої діяльності й для цілей цього Закону прирівнюються до суб'єктів господарювання, уповноважений центральний орган, уповноважені територіальні органи, інші органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, громадськість, а у випадках, визначених ст. 14 Закону, держава походження та зачеплена держава.

Порівняно із Законом України «Про екологічну експертизу», у Законі України «Про оцінку впливу на довкілля» наведено перелік об'єктів і діяльності, які можуть мати значний вплив на довкілля і стосовно яких необхідно проходити процедуру оцінювання впливу на довкілля. Так, у ст. 3 наведено розширений, детальний перелік об'єктів, що підлягають оцінюванню впливу на довкілля, наприклад, діяльність щодо поводження з відходами, потужності для інтенсивного вирощування; сільськогосподарське освоєння, рекультивація та меліорація земель (управління водними ресурсами для ведення сільськогосподарства, у тому числі зі зрошенням і меліорацією) на територіях площею 20 гектарів і більше; установки для промислової утилізації, видалення туш тварин і/або відходів тваринництва; діяльність у харчовій промисловості, підприємства текстильної, шкіряної, деревообробної й паперової промисловості продуктивністю понад 1 тону на добу, господарська діяльність, що призводить до скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, і забір води з водних об'єктів за умови, що водозабір підземних вод перевищує 300 кубічних метрів на добу.

Законом забороняється розпочинати провадження діяльності, яка підпадає під проведення процедури оцінювання впливу на довкілля, без проведення процедури оцінювання впливу на довкілля.

Законом передбачається відповідальність суб'єктів господарювання за порушення ними законодавства про оцінювання впливу на довкілля.

Також передбачається виключення із загального переліку об'єктів оцінювання впливу на довкілля таких, діяльність яких спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції на період її проведення, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України. Це лише окремі положення, які є новими для екологічного законодавства України й такими, що відповідають європейській моделі оцінювання впливу на довкілля.

Шлях протягом у майже чверть століття у сфері правового забезпечення екологічної оцінки впливу

на довкілля – це шлях поступового відходу від радянських традицій проведення екологічної експертизи до прийняття європейської моделі екологічної експертизи, це шлях наближення України до міжнародних стандартів у цій галузі, що виявляється в прийнятті у 2017 р. Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Тобто започатковано юридичне оформлення цього інституту на законодавчому рівні. Подальші кроки, які є необхідними для ефективної гармонізації екологічного законодавства України до європейського екологічного законодавства, у цій сфері відносин – прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, відповідно до нього, а також забезпечення приведення органами державної влади їхніх нормативно-правових актів у відповідність до нього. Несвоєчасне виконання цих завдань неминуче стане причиною колізій і знизить той ефект, який має бути під час побудови нового механізму запобігання негативному впливу на навколишнє середовище.

#### Література

1. Андрейцев В.І. Екологічне право: курс лекцій: навчальний посібник. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.
2. Караїм О.А. Екологічний менеджмент і аудит: методичні рекомендації до практичних робіт. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 260 с.
3. Коленов О.М. Стан правового забезпечення державної екологічної політики України. URL: nuczu.edu.

ua/sciencearchive/.../2016-ch3/Visnyk\_NUCZU\_22\_2016\_2(5).pdf.

4. Оцінка впливу на довкілля та участь громадськості: аналітичний порівняльний огляд європейського й українського законодавства та рекомендації щодо впровадження європейських стандартів в Україні. Львів: ЕПЛ, 2013. 96 с.
5. Островерх О.О., Ковалевська Т.М. Природоохоронне законодавство та охорона праці: конспект лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2011. 162 с.
6. Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1995 р. ВВР України. № 8. Ст. 54.
7. Лазор О. Екологічна експертиза: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2002. 364 с.
8. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. ВВР України. 2011. № 34. Ст. 343.
9. Малигіна К. Інститут екологічної експертизи в Україні – модернізація на європейський лад. Європейські акценти. 2012. № 16. С. 1-9.
10. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. Офіційний вісник України. 2017. № 50. Ст. 1549.

*Гоштинар С. Л.,  
доцент кафедри трудового,  
земельного та екологічного права  
Одеського державного університету  
внутрішніх справ*